

Núria Balagué
Servei de Biblioteques de la UAB

Joan Carles Marset
Servei de Publicacions de la UAB

Maig de 2011

Sumari

1. Objectiu	3
2. Introducció	3
2.1. Publicacions electròniques	3
2.2 Dispositius lectors.....	4
3. La producció de publicacions electròniques pel Servei de Publicacions	5
3.1 El context actual del llibre universitari	6
3.2 El cost de producció del llibre.....	6
3.3 La distribució comercial del llibre electrònic	7
4. La difusió de les publicacions electròniques pròpies amb accés obert	8
4.1 La producció i difusió de llibres propis amb accés obert	10
4.2 La producció i difusió de revistes científiques i tesis doctorals amb accés obert.....	11
5. La difusió de les publicacions electròniques a través de les biblioteques universitàries	12
5.1 Experiències en universitats nord-americanes.....	13
5.2 Estudi de casos en l'entorn espanyol.....	13
5.3 Reptes i oportunitats de l'ús dels eLectors a les biblioteques	14
6. Conclusions i recomanacions	16
7. Bibliografia	17
Annex I	18
Annex II	21

Les publicacions electròniques en l'entorn universitari

Núria Balagué, Servei de Biblioteques de la UAB
Joan Carles Maset, Servei de Publicacions de la UAB

1. Objectiu

Aquest projecte analitza la situació de les publicacions electròniques en l'entorn universitari i realitza una proposta d'actuació en aquest àmbit per a la Universitat Autònoma de Barcelona. En concret estudia la producció de publicacions electròniques per part del Servei de Publicacions, les seves possibilitats de comercialització, i la seva difusió a través dels repositoris institucionals i, en particular, del repositori institucional del Servei de Biblioteques de la UAB. Tanmateix, s'analitzen les experiències realitzades fins ara amb el préstec de llibres electrònics a l'entorn universitari, i es valora la possible aplicabilitat dels diversos tipus d'aparells lectors de llibres electrònics per a les necessitats més comunes de la vida universitària.

2. Introducció

La informació electrònica i la seva difusió està lligada als avenços de les tecnologies de la informació i la comunicació. A l'estat espanyol Internet va començar a implantar-se a finals dels anys 80 i el 1990 es va crear la RedIRIS. Entre 1992 i 1994 Internet es va anar implantant a totes les universitats i es considera que l'any 1995 es popularitza definitivament a Espanya.

Les revistes electròniques sorgeixen als anys vuitanta del segle passat i comencen a desenvolupar-se durant els noranta, però la seva expansió i consolidació ha ocupat el primer decenni del segle XXI. El Projecte Tulip (1993-95), va servir per donar accés a revistes de l'editorial Elsevier als usuaris de 8 universitats nord-americanes i poc després a Europa es portà a terme una experiència similar, el Projecte Decomate, en el qual va participar la UAB i que, el 1996, de manera pionera a l'estat espanyol, va permetre posar a disposició de la nostra comunitat universitària 267 publicacions periòdiques en línia, tant d'editorials comercials (Elsevier Science, Kluwer Academic Publishers) com del propi Servei de Publicacions de la UAB.

El llibre electrònic (eBook) mostra un ritme d'implantació encara més lent. El seu naixement se sol situar vint anys abans de la creació del Word Wide Web (WWW) quan, l'any 1971, s'inicia el Projecte Gutenberg destinat a posar gratuïtament a la xarxa llibres exempts de drets d'autor.

2.1 Publicacions electròniques

En un sentit ampli s'entén per publicació electrònica tota aquella publicació en format digital preparada per ser llegida en un dispositiu electrònic (ordinador, PDA, telèfon mòbil, eLector, iPad o tablet) a través d'una pantalla. En realitat la possibilitat de llegir documentació més o menys elaborada en una pantalla és una realitat des de fa molts anys, com hem comentat, però recentment han confluït diversos factors que han afavorit la generalització de les publicacions electròniques: el desenvolupament de formats d'arxiu que permeten mostrar una millor representació en pantalla dels documents i a l'hora oferir noves funcionalitats als lectors, la universalització en l'ús d'Internet, amb els canvis que ha suposat en els hàbits de comportament i consum, i l'aparició de dispositius portàtils de lectura capaços de trametre una experiència més "amable", semblant a l'obtinguda mitjançant la lectura en paper.

No farem una descripció exhaustiva dels formats dels llibres electrònics, ens limitarem tan sols constatar que la coexistència al mercat de formats diversos, no sempre compatibles, genera inconvenients importants a l'hora de triar un dispositiu lector. Això és especialment important pels editors a l'hora de decidir en quina

plataforma volen comercialitzar els seus llibres i pels bibliotecaris quan han de prendre decisions sobre una possible compra de dispositius per al préstec bibliotecari. Malgrat això cada vegada més dispositius poden llegir simultàniament més formats. Els formats més estesos pels llibres electrònics són el PDF, l'ePUB i el Mobipocket.

— El PDF és un format propietari d'Adobe, creat al 1993, que permet representar en pantalla documents amb el mateix aspecte que tenen un cop impresos. Això en molts casos és un avantatge important, sobretot quan els documents inclouen elements complexos com ara imatges, gràfics, taules o fórmules, el que és molt habitual en el llibre universitari. Per contra té l'inconvenient que és poc pràctic per llegir en pantalles petites, on el document es torna completament il·legible quan s'encaixa a la pantalla, o bé es fa necessari anar desplaçant-lo d'un cantó a l'altre quan s'amplia per poder-lo llegir.

— L'ePUB és una variant del llenguatge HTML, que és el que s'utilitza en l'elaboració de pàgines web. L'element més característic de l'ePUB és que el text s'adapta a la pantalla del dispositiu i es redistribueix de forma automàtica quan s'augmenta o disminueix la mida de la lletra. Això el fa molt adequat per a la lectura de text seguit, com assaig o narrativa, però en canvi és poc pràctic per a documents més complexos que incorporin un cert disseny amb imatges, gràfics, taules, fórmules o notes a peu de pàgina. Un altre inconvenient és que els documents no tenen pàgines estàtiques i per tant no es poden referenciar, el que resulta problemàtic pels textos acadèmics.

— El Mobipocket (o Mobi) és un format originalment propietari d'Amazon, la principal plataforma comercial de llibres electrònics a nivell mundial, que utilitza una versió especial de Mobipocket anomenada AZW. Aquest format ofereix prestacions similars a les de l'ePUB. Hi ha versions de Mobi de domini públic però que són incompatibles amb l'AZW d'Amazon.

2.2 Dispositius lectors

També hi ha diversos tipus de dispositius lectors, més enllà que dins de cada categoria puguin oferir prestacions diverses, com ara memòria interna, connectivitat, resolució, pes, disseny, etc. La finalitat dels dispositius lectors és permetre a l'usuari llegir en pantalla el contingut de la publicació.

— Lector de llibres electrònics o eLector (eReader). És un dispositiu que es caracteritza per disposar d'una pantalla de tinta electrònica (eInk), tàctil o no, que no requereix retroiluminació, de tal manera que la lectura es realitza per reflexió de la llum sobre la pantalla de forma similar a com succeeix amb el paper. El principal avantatge és que en no haver-hi parpelleig d'imatge no es produeix fatiga visual, i la lectura ofereix una experiència semblant a la que proporciona el paper. A més té un consum de bateria molt baix, perquè només gasta energia quan s'engega i apaga, o quan es canvia de pantalla, com al passar pàgina, però no quan la pantalla ja està configurada. El principal inconvenient és que la pantalla és monocroma i la tecnologia de tinta electrònica té una velocitat de refresc molt lenta, per la qual cosa no permet reproduir color ni moviment. Això fa aquests dispositius molt eficients per la lectura de textos, però poc útils per altres funcionalitats. També poden reproduir música o "llegir" textos.

— Tablets. La principal alternativa als eLectors va arribar a la primavera de 2010 de la mà de l'iPad d'Apple. L'iPad és en realitat un ordinador portàtil amb pantalla tàctil que no incorpora teclat físic, la qual cosa li permet augmentar la mida de la pantalla i reduir el seu pes, millorant considerablement la seva portabilitat. En realitat el tablet no és un producte nou, però la proposta d'Apple amb un disseny atractiu i molt bones prestacions li ha permès aconseguir una important penetració al mercat. Els tablets disposen de pantalla en color d'alta resolució retroiluminada per "leds" (díodes emissors de llum) que no suprimeix la fatiga visual, però que per contra permet reproduir imatges i vídeos en color, augmentant les funcionalitats del dispositiu. A més la seva pantalla més gran permet llegir amb comoditat diaris, llibres i revistes en color i realitzar moltes altres funcions, com ara connectar-se a internet per accedir a llibreries i biblioteques, llegir el correu electrònic, etc. És un producte que s'adapta molt bé a les necessitats d'un ampli sector de la població que demanda un dispositiu multifuncional.

— Telèfons intel·ligents (Smartphones). Es tracta de telèfons mòbils que, a més de les funcions pròpies de telefonia, permeten instal·lar programes per a múltiples aplicacions. Per regla general disposen de pantalla tàctil i incorporen correu electrònic. El més característic és l'iPhone d'Apple. El seu gran avantatge és la gran portabilitat i connectivitat, que permet accedir amb gran facilitat a llibreries i biblioteques electròniques, però la reduïda mida de la pantalla retroiluminada suposa un inconvenient important per la fatiga visual que es produeix amb la lectura continuada, característica dels llibres en ePUB, i fa completament impossible la lectura de documents PDF. D'altra banda permet reproduir color i vídeo, dins les limitacions de la pantalla. Un altre inconvenient en determinades circumstàncies pot ser la durada de la bateria.

— Ordinadors de sobretaula, netbooks, notebooks. Aquests dispositius permeten llegir tota mena de documents amb pantalles retroiluminades en color, però tenen el gran inconvenient de la portabilitat. Són dispositius molt adients per treballar, però poc adaptats a la lectura continuada de llibres. És a dir, poden oferir prestacions similars a les dels tablets en quant a capacitat, però sense els avantatges d'aquests pel que fa a la llegibilitat.

Tenim doncs al mercat tota una gama de dispositius adients per a la lectura de llibres o publicacions electròniques, que poden acabar sent més o menys operatius depenent dels formats i del tipus de lectura que vulguem realitzar. La clau del seu èxit és que aquesta lectura es pugui fer amb una comoditat suficient perquè resulti satisfactòria. En aquest sentit cal tenir present que llegir en pantalla no és el mateix que fer-ho sobre paper, i que la lectura ha evolucionat, tornant-se cada vegada més fragmentada i dispersa. El concepte de "lectura" té per tant matisos i connotacions¹ diferents quan s'aplica a documents electrònics.

3. La producció de publicacions electròniques pel Servei de Publicacions

El Servei de Publicacions és un servei de caràcter general que té com a principals objectius donar suport a la docència que es realitza a la Universitat amb la publicació de materials didàctics per a les titulacions que s'ofereixen als estudiants, contribuir a la difusió de l'activitat científica i tècnica amb la publicació de monografies, revistes científiques i tesis doctorals, i promoure els vincles i la transferència de coneixement entre la Universitat i la societat amb la publicació d'obres literàries, de divulgació, i amb la realització d'activitats de caràcter cultural. Les seves publicacions es poden consultar a: www.uab.cat/publicacions.

El Servei de Publicacions publica llibres i revistes en format electrònic des de fa anys, però en conjunt la seva activitat fins ara ha estat orientada principalment a la producció impresa en paper, sobretot en l'àmbit de les monografies. Malgrat això, des de fa anys també publica llibres en formats electrònics diversos, tant per a la distribució *on line* com en cd-rom o dvd-rom, tot i que aquesta activitat ha estat sempre de caràcter complementari, sovint com a element de suport al contingut de llibres editats en paper.

En altres àmbits en canvi, com succeeix amb les revistes científiques i les tesis doctorals, la situació ha estat ben diferent. El Servei de Publicacions gestiona la producció i distribució de 17 revistes científiques que es publiquen simultàniament en paper i en format digital d'accés obert al Dipòsit Digital de Documents (DDD) del Servei de Biblioteques de la UAB: ddd.uab.cat, i al repositori de Revistes Catalanes d'Accés Obert (RACO) del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC): www.raco.cat.

Amb les tesis doctorals també hi ha hagut una aposta decidida per la publicació en format electrònic i per l'accés obert. Des de mitjans de 2001 la UAB publica bona part de les tesis que es llegeixen a la Universitat a text complet en format PDF al repositori de Tesis Doctorals en Xarxa (TDX) del CBUC: www.tdx.cat. Amb més de 2.800 tesis (un 27% del total de les tesis a TDX) la UAB és avui, amb diferència, la Universitat que té publicades més tesis a TDX.

¹ "los libros electrónicos no «se leen», se consultan. Y más que leer en la pantalla, ésta se «escanea» con la mirada, buscando las palabras o partes del texto que más interesan. Podríamos decir que se trata de un tipo de lectura fragmentada y discontinua, similar a la forma de acceder a los contenidos de la Red y a otros productos desarrollados en entorno web. Esto, por el momento, determina el tipo de contenidos que resultan más idóneos y podría explicar también la escasez de libros electrónicos de literatura en el mercado" (Pérez-Arranz i Moscoso, 2007).

3.1 El context actual del llibre universitari

El model de comerç tradicional del llibre en paper està avui en dia clarament qüestionat per la saturació de títols existents al mercat, i la publicació de llibre científic i tècnic no és una excepció. Actualment es vénen publicant a Espanya més de 80.000 llibres nous cada any i això fa que els circuits de comercialització convencional a través de llibreria estiguin completament saturats de novetats i prioritzin de forma evident els títols de més tirada i sortida comercial... i els llibres universitaris no entren dins d'aquesta categoria.

Les universitats publiquen en general llibres d'espectre molt variat, però el llibre pròpiament universitari respon bàsicament a quatre perfils ben definits:

— Publicacions de caràcter docent: la seva venda varia segons el número d'alumnes susceptibles d'utilitzar-los en els seus estudis i, malgrat no acostumen a tenir grans tirades, solen mantenir una sortida raonablement regular i constant quan s'adeqüen a les necessitats formatives i els seus continguts es mantenen actualitzats, malgrat els últims anys també han patit els efectes de la crisi econòmica. La venda es realitza de forma preferent per proximitat al lloc on s'imparteix la formació i per això es concentra en uns pocs punts de venda. En el cas de la UAB el principal lloc on es venen aquests llibres és a la llibreria Abacus de la Plaça Cívica.

— Monografies científiques: són llibres que difonen els resultats de l'activitat científica i investigadora que es realitza a la Universitat. Es tracta de llibres dirigits principalment a experts i altres investigadors. Normalment són llibres minoritaris, amb tirades curtes, i per això no acostumen a obtenir una presència significativa a les grans llibreries, de caràcter generalista.

— Llibres de caràcter cultural, literari o divulgatiu: responen a activitats o iniciatives diverses i complementàries dins del context universitari. Es fan per fomentar la producció cultural i o bé tenen finalitat promocional o han de competir a les llibreries amb un mercat molt potent. Per tant, tret d'excepcions, també solen tenir una venda limitada.

— Publicacions de caràcter estrictament informatiu o promocional, sense finalitat comercial. Aquestes publicacions es fan cada vegada més en format exclusivament electrònic o bé es publiquen de forma simultània en paper i electrònic. Entrarien en aquesta categoria publicacions com les guies de facultat, memòries, revistes institucionals, publicacions relacionades amb esdeveniments concrets (com ara honoris causa) i llibres promocionals de la Universitat.

Deixant de banda les publicacions de caràcter informatiu o promocional, la comercialització del llibre universitari pels circuits tradicionals és realment molt complexa. Les tirades tendeixen a reduir-se i la viabilitat econòmica dels llibres és cada cop més complicada. Davant d'aquest escenari l'irrupció de les noves modalitats d'edició electrònica o digital representa una interessant alternativa per diverses raons: suposa una forta reducció de costos de producció respecte del llibre tradicional, i obre noves vies de comercialització que s'adaptin força bé a les necessitats del llibre universitari.

3.2 El cost de producció del llibre

La producció del llibre tradicional té dues parts clarament diferenciades, una que comprèn els processos dirigits a transformar l'original de l'autor en un document adequat per la seva difusió pública, de caràcter més artesanal, que anomenem "edició", i una segona part que abasta els processos dirigits a la fabricació de còpies en qualsevol format susceptible de ser llegit pel públic en general, normalment en paper, de caràcter industrial, que de forma genèrica anomenem "producció".

Amb aquest model productiu hi ha un factor fonamental per a qualsevol estratègia editorial: la producció del llibre consta d'uns costos fixos, associats al procés més pròpiament d'edició, independents dels exemplars que fabriquem, i uns costos variables, que depenen directament del número de còpies.

En repercutir els costos de fabricació del llibre sobre el preu de venda per tal de recuperar la inversió tenim doncs uns costos fixes i uns costos variables. Si dividim els costos fixes pel número d'unitats fabricades el cost unitari de cada llibre augmenta a mesura que disminueix la tirada del llibre. Aquesta tendència es véu agreujada per un altre factor: malgrat el cost de fabricació de les còpies és en conjunt variable (tant per còpia) també té en realitat una part fixa, que correspon al cost de preparació de les planxes d'impressió, o del màster en el cas d'un cd-rom o un dvd-rom, i una altra de variable que sí és bàsicament proporcional al número d'exemplars.

En aquest context, si es redueix la tirada s'ha d'incrementar el preu de venda del llibre per aconseguir recuperar la inversió realitzada, fent que deixi de ser competitiu i limitant enormement les seves opcions des del punt de vista comercial. L'alternativa per mantenir un preu assequible que permeti garantir la venda és reduir el marge de rendibilitat. Això fa que actualment l'edició de llibre universitari resulti difícilment rendible en termes econòmics. Si a això hi afegim la caiguda de vendes generalitzada que s'ha produït els darrers anys, que els experts atribueixen en bona part a la crisi econòmica, i el canvi d'hàbits que s'està produint entre els lectors, que han diversificat les seves fonts d'informació i està deixant de considerar el llibre com la seva referència informativa fonamental, podem fer-nos una idea de les raons per les quals el llibre universitari està realment en crisi.

3.3 La distribució comercial del llibre electrònic

Malgrat tot, en aquesta conjuntura negativa pel llibre tradicional s'obren noves oportunitats. La generalització dels darrers anys dels dispositius electrònics que permeten la lectura de llibres en format digital (eLectors o eReaders, tablets, smartphones, PDAs, notebooks...) ha obert un nou mercat potencial força atractiu pel llibre universitari. La possibilitat d'accedir a continguts *on line* ha permès superar les barreres tradicionals associades a la comercialització del llibre en paper i ofereix l'alternativa de visualitzar continguts de forma immediata des de qualsevol lloc del món, el que resulta molt interessant per arribar a nous mercats com l'iberoamericà, on el llibre universitari espanyol està molt ben valorat.

Això permet que els llibres que fins ara tenien tirades curtes puguin reduir el seu cost de producció i accedir a noves vies de distribució a través de la xarxa, molt més econòmiques i eficients per a llibres especialitzats, com els universitaris, ampliant de forma significativa el seu univers potencial de lectors. Aquestes vies de distribució no afecten solament les possibilitats comercials del llibre, sinó també la seva difusió i, per tant, la promoció de la Universitat i dels autors que publiquen les seves obres a través d'aquest circuit. Per donar resposta a aquest nou escenari el Servei de Publicacions ha posat en marxa diverses iniciatives:

El passat mes de juliol la UAB va signar un acord amb Google per incorporar els seus llibres a Google Llibres (books.google.es). Aquesta eina permet localitzar en un lloc preferent els llibres dels editors que han subscrit l'esmentat acord, quan els usuaris realitzen una cerca de través de la pàgina web de Google, donant-los-hi més visibilitat.

L'eina ofereix, a més, altres prestacions, com l'opció de visualitzar de forma gratuïta fins al 20% del contingut del llibre sense possibilitat de copiar text ni imprimir-lo, perquè el lector pugui valorar després si li interessa o no comprar-lo (el lector no pot triar quina part del llibre visualitza i el sistema vincula les pàgines consultades a l'IP del dispositiu, de tal manera que mai es poden visualitzar des d'un mateix dispositiu més pàgines de les predefinides, per molt que s'accedeixi al llibre en sessions diferents), la possibilitat d'accedir a altres llibres de l'editor relacionats amb l'anterior, la presència d'un vincle directe des de la pàgina de consulta a la web de l'editor perquè l'usuari pugui consultar-la, o l'enllaç a vincles directes de llibreries on l'usuari pot adquirir el llibre, si hi està interessat. A més la consulta de llibres aporta una petita quantitat d'ingressos extres a l'editor en funció de les consultes realitzades a les pàgines dels seus llibres.

El Servei de Publicacions està actualment en tràmits per signar una extensió d'aquest acord amb Google, que en el termini d'uns mesos permetrà comercialitzar els llibres sencers en format electrònic a través de la

plataforma de venda Google eBooks, que des del mes de desembre està operativa als Estats Units i que segons fonts de Google es posarà en marxa també a Europa, incloent-hi Espanya després de l'estiu.

Aquesta plataforma oferirà la possibilitat de comprar l'accés al contingut del llibre a través d'internet sincronitzant un o diversos dispositius a la botiga de Google, per tal que l'usuari pugui connectar-se a la seva biblioteca des de qualsevol lloc on disposi de connexió a internet i llegir el llibre que vulgui mantenint diverses funcionalitats, com ara l'accés per una determinada pàgina, preferències, marcadors, notes, etc. El sistema també comptarà amb l'opció de descarregar el llibre *off line* en format PDF o ePUB amb una protecció Digital Rights Manager (DRM) que impedirà la seva còpia indiscriminada, per tal de salvaguardar els drets de propietat intel·lectual d'autors i editors, permetent la seva instal·lació en un número restringit de dispositius i la possibilitat d'imprimir una còpia en paper.

La segona iniciativa que el Servei de Publicacions ha concretat fa pocs mesos és un acord amb Publidisa, una empresa espanyola que disposa d'una potent plataforma de distribució *on line* de llibres digitals i que compta a més amb una bona implantació a Amèrica llatina. Aquest acord permetrà comercialitzar els llibres de la UAB en format electrònic a través del seu portal de vendes Todoebook i del seu sistema de llibreries associades. D'aquesta forma la UAB potenciarà la difusió dels seus llibres electrònics i no dependrà exclusivament de la plataforma comercial de Google.

Els llibres introduïts a la plataforma de Publidisa estan presents, entre altres, a les botigues de llibres digitals de la llibreria Laie (www.laie.es/home-ebooks.php), Catalunya (www.libreriacatalonia.cat/), Díaz de Santos (www.diazdesantos.es/ebooks/), El Corte Inglés (ebooks.elcorteingles.es), o La Casa del Llibre (www.casadellibro.com/ebooks) a Espanya, El Aleph (www.elaleph.com/) i Librería Paidós (www.libreriapaidos.com/) a Argentina, la Librería de la "U" a Colòmbia (www.lalibreriadelau.com), o Gandhi a Mèxic (gandhi.publidisa.com). A més gestiona el portal de venda *on line* de la Unión de Editoriales Universitarias Españolas (www.unebook.es), que té per objectiu oferir els llibres electrònics de totes les universitats que s'hagin adherit al projecte a través d'un sol portal de venda.

Aquesta empresa també disposa d'un acord amb Amazon perquè els llibres digitals de la seva plataforma es puguin comprar a través d'aquest portal de venda, i ha desenvolupat una aplicació específica per a iPad que permet comprar llibres a través de l'Apple Store, la plataforma de venda d'Apple. Per últim, Publidisa ha subscrit un acord amb Telefònica perquè els llibres de la seva plataforma es puguin comercialitzar a través de la botiga *on line* que aquesta empresa de telecomunicacions està desenvolupant. Tots aquests acords s'han fet sense caràcter d'exclusivitat, de tal manera que la UAB podrà incloure els seus llibres en qualsevol altra plataforma, comercial o no comercial, que pugui aparèixer en el futur, en cas d'estar-hi interessada.

Publidisa també ofereix la possibilitat d'encarregar l'impressió de llibres sota comanda, és a dir, de comprar el llibre *on line* i fer l'impressió digital en paper d'un sol exemplar per lliurar-lo directament al client. Aquesta opció serà possible tant des de la seva pròpia pàgina web: ReadOnTime (www.readontime.com), com des de la web de l'editor i des d'altres llibreries associades que estiguin preparades per oferir aquesta funcionalitat, com ara la d'El Corte Inglés (librosbajodemanda.elcorteingles.es), Gandhi o Amazon. La qualitat d'impressió que ofereix aquest sistema no és equiparable a l'obtinguda amb l'òfset, però resulta suficient per bona part dels productes, permet reduir les tirades en paper, estalviar costos d'impressió i d'emmagatzemament, i fins i tot recuperar llibres exhaurits del catàleg perquè es puguin tornar a subministrar en paper, cosa impensable amb el circuit de producció i distribució convencional.

4. La difusió de les publicacions electròniques pròpies amb accés obert

A banda d'obrir noves formes de comercialització, la publicació en format electrònic també facilita la difusió de la producció editorial. Una forma de potenciar la difusió de la producció editorial en format electrònic del Servei de Publicacions seria establir un acord de col·laboració amb el Servei de Biblioteques, o inclús amb el CBUC (que es podria fer extensible a altres universitats de l'àmbit de la Xarxa Vives), perquè els seus llibres es poguessin oferir en préstec als estudiants universitaris en un determinat número de dispositius lectors.

El principal inconvenient per la viabilitat d'aquesta operació és el cost d'adquisició dels dispositius de lectura, al voltant d'uns 200 € per unitat els models de gama mitjana, i la rapidesa amb què evoluciona la tecnologia, que podria deixar obsolets els dispositius en molt poc temps. L'aspecte més atractiu de la iniciativa és que contribuiria a difondre els continguts publicats pel Servei de Publicacions entre els estudiants i que, amb una inversió global relativament modesta, tindria un fort component promocional per la Universitat. Aquests dispositius, personalitzats amb la imatge corporativa de la UAB, també podrien ser comercialitzats a la botiga d'Abacus del Campus i ser utilitzats per la institució com a element promocional, amb un perfil tecnològic.

Una altra acció està relacionada amb els premis literaris que la UAB convoca cada any en col·laboració amb l'Ajuntament de Cerdanyola del Vallès. Es tracta de tres premis literaris (premi de narrativa Valldaura-Pere Calders, premi de poesia Miquel Martí i Pol, i premi de poesia Divendres Culturals) que tenen per finalitat promoure la creació literària i afavorir la cooperació entre ambdues institucions.

Actualment el procés de selecció de les obres que es presenten requereix el lliurament de cinc còpies en paper dels originals per part dels autors, que després els membres dels jurats es reparteixen per poder llegir les obres i fer les seves valoracions. Una proposta, que possiblement es començarà a implementar per a la propera edició de 2012, és que els autors lliurin els seus originals en format electrònic a través d'una pàgina web, i que aquests originals es puguin carregar en dispositius lectors. Això suposaria un considerable estalvi de paper i a més facilitaria enormement la feina dels membres dels diferents jurats. Donat que el procés de selecció de les obres guanyadores pot durar entre dos i tres mesos, un cop acabat aquest procés els dispositius lectors anirien destinats durant la resta de l'any, uns 9 o 10 mesos, a les biblioteques de la UAB per al préstec de llibres electrònics.

Tanmateix, per començar a promoure l'ús del llibre electrònic i la utilització de dispositius lectors, els finalistes de l'edició 2011 del Concurs de relats breus "L'Autònoma en 3.000 paraules" que la UAB organitza a través del Vicerectorat de Transferència Social i Cultural, han rebut aquest any com a premi dispositius lectors Papyre 6.S Alex, dotats amb doble pantalla de tinta electrònica de 6" per la lectura i LCD tàctil de 3,5" per la connexió via wifi a internet, cedits per l'empresa Grammata, que comercialitza aquests dispositius al nostre país. Les obres guanyadores i finalistes de les dues edicions realitzades fins ara d'aquest premi estan disponibles per la seva descàrrega gratuïta en format electrònic a la pàgina web del Servei de Publicacions, i seran properament incorporades a la biblioteca gratuïta que Grammata ofereix amb tots els seus dispositius.

Una altra possible acció seria la de substituir, si més no parcialment, l'intercanvi de llibres en paper pel de llibres electrònics. El Servei de Biblioteques disposa actualment d'un circuit d'intercanvi de publicacions que permet augmentar la difusió de les obres publicades per la UAB en paper, a l'hora que contribueix a l'enriquiment del fons bibliogràfic de la Universitat. L'intercanvi facilita l'accés dels usuaris als continguts, però requereix que aquests es desplacin fins la biblioteca per consultar-los i té un cost econòmic considerable, perquè comporta la manipulació i tramesa de llibres per correu. L'intercanvi de llibres en format electrònic eliminaria les barreres físiques i permetria dipositar les publicacions als repositoris institucionals a un cost molt més reduït.

Per tal de contribuir a difondre els resultats de l'activitat científica bona part de les de principals institucions científiques i acadèmiques aposten per promoure una política d'accés obert. L'accés obert postula en síntesi "un accés permanent, gratuït i lliure de restriccions als continguts científics i acadèmics amb l'objectiu d'afavorir la visibilitat, difusió i socialització del coneixement".

La publicació en obert de la producció científica comporta alguns avantatges evidents per les universitats:

- Augmenta la visibilitat de l'activitat de recerca que es realitza a la Universitat.
- Millora el reconeixement de la institució i el seu posicionament en els rànquings nacionals i internacionals de valoració de la qualitat.
- Millora la projecció dels investigadors en augmentar el número de cites de les seves obres, com a resultat d'una més gran visibilitat.

El Ple de la Junta del Consell Interuniversitari de Catalunya (CIC) va aprovar el 8 d'octubre de 2008 una declaració demanant a les universitats de Catalunya l'adopció dels mecanismes necessaris per a la difusió de la producció científica en accés obert. En la línia d'altres declaracions internacionals aprovades els darrers anys, el CIC considera que la difusió de la producció científica en obert és una de les millors maneres de mostrar l'aprofitament dels recursos invertits en recerca, i suposa un retorn a la societat pel finançament que aquesta concedeix als centres de recerca i les universitats.

Un factor a tenir en compte és que el Pla d'actuacions per a l'accés obert a Catalunya aprovat pel CIC preveu que al 2012 "en els processos d'avaluació de projectes d'investigació, d'acreditació del professorat, d'avaluació de la recerca (sexennis) o de concursos de promoció interna es puguin tenir en compte exclusivament les publicacions incloses en el repositori institucional o, almenys, prioritzar-les d'alguna manera".

Per tant és previsible que la pressió per publicar en obert vagi en augment a les universitats i la UAB no serà una excepció. Aquesta pressió es traslladarà al Servei de Publicacions, que haurà de respondre a les demandes dels investigadors per publicar els seus treballs en obert. El principal problema per atendre aquesta previsible demanda no serà de caràcter tècnic, avui dia resolt amb la publicació en format electrònic i la difusió *on line* de continguts a través dels repositoris institucionals, sinó fonamentalment econòmic.

4.1 La producció i difusió de llibres propis amb accés obert

L'inconvenient per la difusió en obert de les publicacions realitzades pel Servei de Publicacions de la UAB resideix bàsicament en el seu finançament. La publicació de llibres en format electrònic elimina el cost d'impressió d'exemplars i bona part dels costos de distribució, però la realització d'un procés d'edició professional, que permeti posar a l'abast dels usuaris els continguts amb uns nivells adients de qualitat per a una institució de reconegut prestigi com la UAB implica unes despeses que, ara per ara, cal recuperar d'alguna manera per tal de poder mantenir la producció editorial.

El Servei de Publicacions no disposa d'un pressupost assignat per la Universitat per la publicació de llibres ni pel manteniment de la seva activitat general, encara que sí es fa càrrec del cost íntegre del personal. El Servei finança doncs amb recursos propis la seva activitat, inclosa l'edició de llibres. Els recursos procedeixen de diverses fonts: la venda de llibres i revistes publicats, els serveis que realitza per a centres propis o vinculats a la UAB, les aportacions específiques que s'obtenen per l'edició dels llibres i algunes subvencions puntuals. El Servei destina a la publicació de llibres al voltant de 140.000 € cada any, dels qual 60.000 € corresponen a recursos propis. Fa uns anys el gruix dels ingressos del Servei de Publicacions provenia de la prestació de serveis, però el volum d'ingressos per aquesta via s'ha anat reduint progressivament, sobretot des de l'any 2007 en què es va tancar la impremta de la UAB.

La possibilitat de publicar de forma generalitzada els llibres en obert resulta doncs inviable pel Servei de Publicacions tret que s'aconsegueixi alguna font de finançament alternativa... o es disposi d'una dotació econòmica específica per aquesta finalitat. Una opció intermèdia seria incorporar al DDD els llibres que hagin exhaurit el seu cicle comercial o no es vagin a reeditar, sempre que es compti amb el corresponent permís dels autors, que haurien de renunciar a qualsevol retorn econòmic a través dels drets d'autor.

Les accions a realitzar pel que fa a la publicació de llibres en l'àmbit de l'accés obert hauran de decidir-se atenent la tipologia de cada publicació:

— Publicacions de caràcter docent: aquests llibres disposen d'un bon mercat potencial entre els estudiants. Hi hauria l'opció de fer una col·lecció específica en format digital en la línia de la col·lecció Materials de la UAB (que actualment es publica en paper), que fos accessible amb accés restringit des de la Intranet o el Campus Virtual, cobrant el cost de producció a través de la matrícula, de forma semblant a com fa per exemple la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). El principal inconvenient és que la introducció d'una taxa com aquesta resultaria força impopular entre els estudiants. Aquest model permetria establir un accés de

pagament per a usuaris externs a la UAB i alhora els llibres podrien estar en format comercial a les plataformes de venda. D'aquesta forma els alumnes podrien disposar de materials docents de qualitat per als seus estudis i la institució donaria un millor servei als seus alumnes. Una alternativa seria oferir aquests llibres completament en obert des del DDD, o l'OpenCourseWare.

— Monografies científiques: fan difusió de la investigació realitzada als centres de la Universitat. Aquestes publicacions són les que responen més pròpiament al mandat del CIC per difondre la producció científica en accés obert i per tant és on caldria concentrar els esforços, si més no en una primera fase. En aquest àmbit també serà necessari afavorir un canvi de mentalitat en els investigadors, que sovint inverteixen tot el pressupost dels seus projectes en tasques de recerca i no preveuen una part del pressupost per la posterior publicació dels resultats de la seva investigació en obert.

Per incentivar aquest tipus de publicacions la UAB, a través del Vicerectorat de Transferència Social i Cultural, va publicar l'any 2010 una convocatòria d'ajuts amb una dotació de fins a 50.000 € per la publicació d'actes de congressos i reunions científiques. La convocatòria permetia sol·licitar fins a 2.500 € per la publicació de llibres d'actes on la UAB figurés com editora o coeditora, i que complissin els requisits estipulats a les bases. Aquests ajuts preveuen el compromís per escrit de l'editor d'oferir el lliure accés al contingut de les actes mitjançant el DDD del Servei de Biblioteques de la UAB, després de tres anys de la publicació del llibre.

— Llibres de caràcter cultural, literari o divulgatiu: caldrà valorar molt acuradament quins llibres es poden difondre en format electrònic d'accés obert o bé requereixen un retorn econòmic per fer sostenible l'activitat editorial. En aquesta línia serà fonamental veure el comportament de la nova col·lecció dedicada a la divulgació científica de qualitat, que sota el segell comercial Edicions UAB acaba de treure al mercat el Servei de Publicacions.

4.2 La producció i difusió de revistes científiques i tesis doctorals amb accés obert

La política d'accés obert per la divulgació de la producció científica s'aplica de forma sistemàtica des de fa anys en dos àmbits per part del Servei de Publicacions amb resultats força positius per la UAB: les revistes científiques i les tesis doctorals.

Actualment totes les revistes científiques que publica el Servei de Publicacions es fan simultàniament en paper, per cobrir les necessitats de protocol, subscripcions i intercanvi, i en format electrònic (PDF). Els arxius es dipositen en obert al DDD i a RACO, i solament *Publicacions Matemàtiques* manté un embargament de quatre anys per exigència del Departament.

La principal iniciativa en marxa en aquest àmbit és la implementació del programari Open Journal Systems (OJS) en un servidor informàtic propi de la UAB, que permeti a les revistes aconseguir una gestió més professional i assolir uns nivells de qualitat adequats per poder accedir als índexs d'impacte de referència en el camp de la difusió científica nacional i internacional.

En aquests moments el Servei de Publicacions assumeix una part del cost de producció de les revistes científiques equivalent al valor dels exemplars en paper que s'intercanvien amb altres institucions. La publicació de revistes resulta doncs deficitària pel Servei de Publicacions, que durant l'any 2010 ha aportat a les revistes prop de 18.000 €.

Malgrat que en termes relatius no és una quantitat molt elevada aquesta via de finançament s'haurà de revisar si, com ara mateix s'està considerant, en un termini breu el Servei acaba assumint la producció de la *Revista de Ensenyanza de las Ciencias* (ensciencias.uab.es) que actualment publica l'ICE de la UAB, i que té un volum elevat d'intercanvis. Val a dir que aquesta revista manté un "embargament" de quatre anys i que, per tant, tampoc està realment en format d'accés obert. Això és perquè es finança bàsicament amb els

ingressos procedents de les subscripcions, però hi ha la voluntat política “declarada” per part de la UAB de trobar altres fonts de finançament alternatives per poder obrir l'accés íntegre al seu contingut en el futur.

La UAB també publica cada any una convocatòria d'ajuts per contribuir al finançament de les revistes periòdiques de recerca, amb una dotació global de 72.000 €, oberta a totes les revistes editades o coeditades per la UAB, que reconeix com un factor positiu de valoració el fet que les revistes disposin d'una versió en línia al DDD. Una manera de fomentar l'incorporació de noves revistes al DDD seria per tant la de fer obligatòria aquesta condició per poder optar als ajuts.

L'altre àmbit on el Servei de Publicacions té una dilatada trajectòria de publicació en obert és el de les tesis doctorals. Des de finals dels anys vuitanta fins a mitjans de 2001 les tesis llegides a la UAB es publicaven en format de microfita i, per diferents motius, però sobretot per la dificultat d'accés al seu contingut, malgrat a moltes biblioteques hi havia dispositius que en permetien la lectura, la seva difusió va ser gairebé anecdòtica.

L'actual política institucional de publicar el màxim número possible de tesis en format obert a TDX, entre 250 i 300 noves cada any, ha aconseguit donar a aquestes publicacions una visibilitat molt més rellevant. TDX és una de les bases de dades en línia més importants del món en el seu àmbit, que incorpora més de 10.000 tesis doctorals a text complert i a través d'una cerca global permet accedir als repositoris institucionals de moltes altres universitats espanyoles. Durant l'any 2009 les més de 8.000 tesis dipositades aleshores a TDX van rebre prop de 4,5 milions de consultes, mentre les més de 2.300 tesis introduïdes per la UAB en aquell moment van rebre al voltant d'1,2 milions de consultes. Les tesis més consultades arriben a obtenir fins a 10.000 descàrregues en un any.

La publicació de les tesis suposa pel Servei de Publicacions un cost aproximat d'entre 12.000 i 15.000 € anuals, que també finança amb ingressos propis obtinguts per altres vies. Al marge de consideracions econòmiques aquest esforç proporciona una important rendibilitat “indirecta” a la Universitat, ja que l'accés a les tesis doctorals és un element de promoció de primer ordre de l'activitat acadèmica de postgrau, i és molt probablement un dels factors que més han contribuït durant els darrers anys a afavorir l'elecció de la UAB per a la realització d'estudis de postgrau per part d'estudiants estrangers, sobretot procedents de llatinoamèrica.

5. La difusió de les publicacions electròniques a través de les biblioteques universitàries

S'han elaborat definicions diverses del què és un llibre electrònic atenent a diferents criteris, però des del punt de vista dels drets d'accés als continguts distingim bàsicament dos tipus de llibres electrònics²:

- a) Les monografies de text complet produïdes directament en format electrònic o digitalitzades per les pròpies institucions, i emmagatzemades en repositoris institucionals, com ara el Dipòsit Digital de Documents de la UAB (DDD).
- b) Les monografies de text complet en format electrònic subministrades per empreses comercials, la llicència d'accés a les quals ha estat comprada o subscripta durant un període limitat de temps. Poden obtenir-se, bé sigui mitjançant un contracte de llicència individual directament amb el proveïdor o a través d'entorns consorciats, com ara el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC).

Les revistes i llibres digitals són recursos que han anat consolidant-se a mesura que la tecnologia relacionada amb ells ha anat evolucionant, i aquesta evolució afecta la manera que les biblioteques els gestionen i posen a l'abast dels seus usuaris. I mentre la tecnologia va avançant i comencen a disminuir els problemes tècnics derivats de la diversitat de formats propietaris sovint incompatibles, les dificultats de

² Vegeu Pérez-Arranz i Moscoso, 2007.

gestió es concentren en problemes relacionats amb la protecció dels drets d'autor ja que un element clau en el desplegament dels eLectors són les qüestions jurídiques relacionades amb les llicències associades a les obres, principalment els DRM. I és que la cadena del llibre electrònic es caracteritza per l'existència d'un ampli ventall de casuístiques que generen problemes, i també oportunitats, a diversos nivells: tecnològic (multiplicitat de formats), logístic (multiplicitat de plataformes de distribució), comercial (multiplicitat de fórmules tarifàries), jurídic (multiplicitat de formes de protecció), de mercat (multiplicitat d'ofertes fragmentades, sense coordinació ni compatibilitat entre elles).

D'altra banda, per afegir encara un element més en aquest escenari, cal recordar que mentre que en el llibre imprès el text i el seu suport representen des del punt de vista físic una unitat inseparable, en el cas de l'eBook el text electrònic i el dispositiu de lectura són realitats completament independents, i poden viatjar de manera separada també en la seva gestió.

Si les biblioteques es limiten a prestar aquests dispositius sense continguts ofereixen un servei tangencial, no centrat en la seva missió com a transmissores d'informació. La qüestió, doncs, és mirar d'oferir el màxim valor per als usuaris posant al seu abast eLectors amb continguts que els siguin útils, independentment del fet que, a més, puguin carregar-hi altra documentació.

5.1 Experiències en universitats nord-americanes

Les biblioteques dels Estats Units van ser pioneres en l'inici de la generalització dels eLectors a les biblioteques. Entre les experiències de biblioteques d'universitats nord-americanes podem destacar:

— La Universitat de Princeton, que ha fet les proves amb el Kindle DX, i miren de potenciar-lo per substituir els llibres de text i les impressions de paper dels materials del curs.

— La Penn State University, on Sony va donar un centenar dels seus eLectors a les biblioteques i al Departament d'Anglès per a un projecte de treball amb un grup d'estudiants. En aquest cas es volia avaluar els lectors de llibres electrònics amb tota una sèrie de configuracions i usos, tant en el temps lliure com a les aules, i també es volien veure els possibles avantatges per a estudiants amb discapacitats.

— A la North Carolina State University van fer un assaig a petita escala amb més d'un marca d'eLectors. L'objectiu del pla pilot s'enfocava més a la lectura en sí que als seus possibles usos acadèmics.

— A la School of Information and Library Science del Pratt Institute de Nova York, un altre estudi³ va investigar l'ús dels Kindle² entre els estudiants. Els eLectors s'havien integrat fàcilment i sense problemes en les activitats del dia a dia dels estudiants i els aparells s'havien incorporat com a vehicles normals de distribució de continguts. Amb tot, es constata una certa insatisfacció amb les característiques específiques de l'eLector, per les seves limitacions tècniques, però se'n valorava la mobilitat i ubiqüitat que ofereix i en destacaven la seva adaptabilitat al ritme de la vida quotidiana dels estudiants, que es caracteritza per freqüents transicions entre l'activitat personal i la d'estudi i amb sovintejats viatges llargs en transport públic on l'eLector esdevé una biblioteca portàtil.

5.2 Estudi de casos en l'entorn espanyol

Una consulta a la base de dades estadística de REBIUN, la sectorial de la CRUE que s'ocupa de les biblioteques, ens permet conèixer que el 2003, quan a l'enquesta anual es pregunta per primera vegada sobre l'existència de llibres electrònics de pagament a les biblioteques universitàries espanyoles únicament el 55% afirmaven disposar-ne. El percentatge va pujar al 72,5% el 2005, al 86% el 2007 i al 95% el 2009.

³ Vegeu Pattueli i Rabina, 2010.

D'altra banda, el 2007 és la primera vegada que es pregunta sobre l'existència de llibres electrònics de fons propis, és a dir dipositats a repositoris digitals de la institució, i el resultat fou que únicament un 55% de les biblioteques universitàries havien començat a recollir sistemàticament aquesta documentació. El percentatge va pujar al 68% el 2009.

L'enquesta REBIUN no preveu en l'apartat equipaments una entrada específica per a eLectors, de manera que no es pot fer una estimació ajustada de fins a quin punt aquests dispositius han fet la seva irrupció en les biblioteques universitàries espanyoles. En tot cas, certament, en els darrers tres anys diverses biblioteques universitàries espanyoles han incorporat els eLectors a la seva oferta d'aparells en préstec. Però únicament en pocs casos aquesta oferta està integrada dins d'un projecte més ampli on els aparells donen suport d'una manera explícita a la docència. El cas paradigmàtic és el de la UOC, que treballa en la línia de poder oferir en un únic aparell la bibliografia de consulta i els materials didàctics dels titulacions.

Actualment hi ha un projecte de I+D en marxa on hi participen el Centro Internacional de Tecnologías Avanzadas (CITA) i un grup de treball anomenat 'eBook-Universidad' format per bibliotecaris de sis universitats espanyoles.

L'annex I presenta un quadre resum sobre la presència dels lectors d'eBooks a les biblioteques universitàries espanyoles, amb informació, sempre que ha estat possible aconseguir-la, sobre data d'inici del servei, normativa que s'aplica al préstec dels aparells, materials carregats als aparells i/o disponibles per a la càrrega i objectiu del projecte.

A la UAB es va efectuar una prova pionera a la Biblioteca Universitària de Sabadell. A partir d'un suggeriment d'un alumne de l'Escola d'Informàtica es van adquirir dos lectors d'altres prestacions de marques diferents (Hanlin V3 i iLiad). La posada en marxa del servei de préstec passava per la incorporació de materials significativament útils per als usuaris. Bàsicament aquests continguts tenen quatre tipus de procedència: documents lliurats amb l'aparell (clàssics de la literatura), documents gratuïts, documents comprats i documents subscrits.

Els dos aparells han estat prestats durant tot l'any 2010 en 13 ocasions. L'experiència ha servit per constatar les diferents casuístiques de gestió imposades pels subministradors i les conclusions d'aquesta prova són que els aparells són interessants però encara imperfectes. Això sí, amb un potencial important de millora. També el seu cost és elevat i s'ha de dimensionar acuradament la inversió, més tenint en compte la constant renovació dels models que van sortint al mercat. L'oferta d'aquest servei ajuda a què els nostres usuaris coneguin aquesta tecnologia i, des del punt de vista de la gestió bibliotecària, serveix per a conèixer la complexitat de gestió dels materials amb drets.

És probable que en el futur proper els nostres usuaris disposin d'aparells multi funcionals perfeccionats i el que la biblioteca haurà d'oferir serà no ja tant l'aparell en sí, sinó seguir millorant la facilitat d'accessibilitat dels eDocuments.

A l'annex II es presenten els gràfics de l'evolució dels fons de documents digitals posats a disposició de la comunitat universitària pel Servei de Biblioteques.

5.3 Reptes i oportunitats de l'ús dels eLectors a les biblioteques

En primer lloc, passem a assenyalar els esculls que presenta la implantació generalitzada dels eLectors a les biblioteques:

- Els eLectors estan encara evolucionant i ens podem arriscar a fer una inversió que sigui tecnològicament superada en pocs mesos.
- Actualment la provisió de llibres de text en format electrònic és més aviat limitada, especialment en llengües com el català i el castellà.

- Les versions electròniques dels textos són també sovint limitades en comparació amb les versions impreses (imatges només en blanc i negre, taules i gràfics que es poden perdre o ser il·legibles).
- Els dispositius són bastant fràgils (la pantalla és un punt feble).
- El problemes derivats dels DRM.

El fet que molts agregadors en línia no permeten descarregar els llibres electrònics en un dispositiu lector a causa del DRM i només permetin la lectura en línia representa un focus de confusió per als usuaris. Que la biblioteca ofereixi eBooks que no es poden llegir en un lector de llibres electrònics condueix a un cert nivell de frustració inevitable.

A tall d'exemple la informació disponible a la web de la biblioteca de la UOC per alertar els usuaris dels usos possibles de la documentació digital que els posen a l'abast. D'onze proveïdors, n'hi ha tres que no permeten la descàrrega:

	descàrrega en línia	impressió
Business Insights (access asia)	✓	✓
Ebrary	✗	✓
Elsevier eBooks	✓	✓
Emerald books	✓	✓
Harrison's online	✓	✓
Lectures notes in Computers Science	✓	✓
Mylibrary	✓	✓
Netlibrary	✗	✓
Palgrave Connect	✓	✓
Safari Tech books online	✗	✓
Springerlink eBooks	✓	✓

© 2010 - Biblioteca de la UOC

Cada vegada sembla més evident que el futur de l'eLectura pot passar no únicament per l'eLector sinó també per aparells més versàtils com els telèfons mòbils, iPods, iPads o tablets, netbooks i dispositius portàtils de joc que poden ser utilitzats per a llegir llibres electrònics. Encara que no es tracti específicament d'un lector de llibres electrònics l'iPad està esdevenint un competidor seriós dels eLectors més convencionals i la seva àmplia difusió pot acabar menjant-se bona part del mercat⁴.

Si, com s'ha indicat més amunt, són els continguts i no l'aparell en sí els que aporten valor a l'establiment d'un servei de préstec d'eLectors, quins haurien de ser aquest continguts? Drinkwater (2010) suggereix:

- Lectures i documentació rellevant d'una assignatura / titulació (eBooks, articles de revistes, apunts de classe i altres materials que donen suport al curs).
- Literatura de ficció. (Autors clàssics no subjectes a drets d'autor).
- Títols d'alta demanda (Per augmentar l'accessibilitat dels textos en paper disponibles).
- Diaris (cal però un lector de mida gran Kindle DX o similar).
- Producció de la mateixa organització (documents fets pels acadèmics o per la biblioteca: guies de recursos, llibres d'estil, formació informacional).
- Continguts d'àudio.

⁴ Vegeu Cordón-García, 2010.

Entre d'altres avantatges també es pot senyalar que l'ús de l'eBook:

- Permet acumular tota una biblioteca en un aparell de 300 grams.
- La descàrrega de noves obres pot ser immediata.
- Permet la supervivència d'edicions descatalogades en paper.
- Ofereix una major interactivitat amb el text (ampliar la mida de la lletra, fer anotacions, descarregar actualitzacions).
- És un mitjà idoni per a persones amb discapacitats visuals.

6. Conclusions i recomanacions

El Servei de Publicacions disposa d'una estratègia sòlida per potenciar la publicació de llibres en format electrònic, amb l'objectiu d'adaptar-se a les noves tecnologies i donar millor resposta a les necessitats actuals de la UAB.

Aquesta estratègia s'està començant a posar en pràctica amb l'impuls de la producció de llibres en format electrònic i amb la posada en marxa de la comercialització a través de diverses plataformes *on line*.

El Servei de Biblioteques fa temps que treballa en la consolidació d'un dipòsit institucional (DDD) per difondre els documents en format electrònic de lliure accés. En l'edició de gener de 2011 del rànquing web de dipòsits institucionals elaborat pel CSIC el DDD apareix en el lloc 21è. del món, en la 8a. posició a nivell europeu, i ha passat a ocupar la 1a. posició dels repositoris de l'Estat espanyol a totes les categories.

Una col·laboració més estreta entre els dos serveis permetria donar major difusió a les publicacions de la UAB i potenciar alhora la projecció del DDD, amb els beneficis que això comportaria pel conjunt de la UAB.

Hi ha altres iniciatives com la introducció d'un número moderat de lectors de llibres digitals que permetrien reforçar les polítiques anteriors i oferir noves funcionalitats a la comunitat universitària.

Aquesta col·laboració també permetrà introduir noves formes de promoció i difusió de les publicacions a través del préstec i de l'intercanvi.

Hi ha també una exigència institucional per promoure les publicacions d'accés obert amb l'objectiu d'aconseguir una millor promoció i difusió de l'activitat científica i investigadora de la Universitat.

Aquesta política fa anys que s'aplica des del Servei de Publicacions amb les revistes científiques i les tesis doctorals. El repte és estendre-la de forma progressiva a les monografies, sobretot les relacionades amb la difusió de l'activitat científica. El dipòsit als repositoris institucionals sembla la via més adient per les publicacions lliures de drets.

Malgrat això caldrà trobar un equilibri entre la publicació en obert i la comercial que permeti cobrir les necessitats de finançament de l'activitat editorial, o bé trobar (o articular) noves vies de finançament.

Les propostes plantejades són perfectament assumibles amb els recursos actuals, amb petites reorganitzacions, sobretot al Servei de Publicacions.

7. Bibliografía

Cantero, Javier. (2010). *El libro electrónico: guía de supervivencia para entender los dispositivos de lectura*. <http://pjorge.com/2010/01/19/libro-electronico-dispositivos/>

Cervera Biedma, Elisabet et al. (2010). "El despliegue de un servicio de préstamo y consulta de libros electrónicos: la experiencia de la Biblioteca Virtual de la Universitat Oberta de Catalunya (BUOC)." 12 Jornades Catalanes d'Informació i Documentació. Barcelona: COBDC.

Clavero, Javier; Codina, Miquel; Pérez-Gálvez, Andrés; Serrat-Brustenga, Marta (2009). "Estudio de caso de servicio de préstamo de libros electrónicos." *El Profesional de la Información* v.18, no. 2, pp. 237-242.

Cordón-García, José-Antonio (2010) "El final del libro y el principio de la lectura: los libros electrónicos y el fenómeno Ipad". A: ThinkEPI *Nuevos actores y nuevas funciones en la cadena del libro electrónico*, Diciembre 29, <http://www.thinkepi.net/el-final-del-libro-y-el-principio-de-la-lectura-los-libros-electronicos-y-el-fenomeno-ipad>

Cordón-García, José-Antonio y Alonso-Arévalo, Julio (2010) "Mediación y desintermediación en los entornos digitales: nuevos actores y nuevas funciones en la cadena del libro electrónico". A: ThinkEPI *Nuevos actores y nuevas funciones en la cadena del libro electrónico*, Noviembre 2. <http://www.thinkepi.net/mediacion-y-desintermediacion-entornos-digitales-nuevos-actores-nuevas-funciones-cadena-libro-electronico>

Drinkwater, Karl (2010) "E-Book Readers: What are Librarians to make of them?" *SCONUL Focus* no. 50, pp. 15-21.

Gallart Marsillas, Núria (1998). "The Library in the card: results from DECOMATE project and current developments at UAB" *Electronic Publishing '98: Towards the Information-Rich Society* (Budapest, 20-22 April 1998). Disponible a: <http://ddd.uab.cat/record/59595>

Gallart Marsillas, Núria; Hernández, Anna (2010). *Els llibres digitals*. IV Jornada Compartint coneixement a les Biblioteques de la UAB.

Pattuelli, M. Cristina; Rabina, Debbie (2010). "Forms, Effects, Function: LIS Students' Attitudes Towards Portable e-Book Readers." *Aslib Proceedings* v. 62, no. 3, pp.228-244.

Pérez-Arranz, Fernando y Purificación Moscoso (2007). "El libro electrónico y su incidencia en las bibliotecas universitarias y científicas españolas". *Revista española de documentación científica*. v. 30, no 3, pp.343-363, <http://redc.revistas.csic.es/index.php/redc/article/download/389/401>

Rodríguez, Luís Francisco. (2010). "2009 y el e-Book: ¿Quién se ha llevado mi libro?" *Delibros*, núm 238, enero 2010, pp. 91-95. ISSN 0214-2694.

Situación actual y perspectivas del libro digital en España (2011). Observatorio de la Lectura y el Libro. Abril de 2011. http://www.mcu.es/libro/docs/MC/CD/Ebook_2010.pdf

Turning the Page: The Future of eBooks (2010). PricewaterhouseCoopers. Technology, Media & Telecommunications. http://download.pwc.com/ie/pubs/2010_turning_the_page_the_future_of_ebooks.pdf

Zarzuela, Azuzena. (2010). "La Torre de babel de los libros electrónicos". *Delibros*, núm. 240, marzo 2010, pp. 26-29. ISSN 0214-2694.

Annex I

Els lectors de llibres electrònics a les biblioteques universitàries espanyoles

UNIVERSITAT	DATA INICI	Nombre / MODEL	NORMATIVA	MATERIALS DISPONIBLES	OBJECTIUS DEL PROJECTE
UNIVERSIDAD DE ALCALÁ DE HENARES	Curs 09-10	46		Aquests lectors incorporen un fons editorial de 15.000 títols de monografies de l'àmbit d'humanitats.	Els primers 46 lectors van ser lliurats als estudiants de Filologia Hispànica el 25 de novembre, a iniciativa del Deganat de Filosofia i Lletres i del Departament de Filologia, i en col·laboració amb la Biblioteca, per a tot el curs acadèmic, per participar en una experiència pilot per introduir el llibre electrònic com a material docent i d'aprenentatge. L'import estimat de la inversió és de 37.500 €.
UNIVERSIDAD COMPLUTENSE DE MADRID	Curs 09-10	1 <i>iLiad</i> 1 <i>Hanlin V3</i> 1 Papyre 6.1 3 <i>Sony PRS700</i> 2 <i>booq</i> 2 <i>iPad</i>	http://www.ucm.es/BUCM/eis/doc11773.pdf	Títols clàssics lliures de drets, i alguns pocs títols d'accés obert	La Biblioteca de la Facultat d'Informàtica, en la seva aposta per posar a disposició dels usuaris els últims avenços tecnològics relacionats amb el llibre i millorar l'accés a la informació i els serveis als usuaris, el juny del 2009 presentà aquesta nou servei amb 3 lectors amb 150 llibres electrònics (obres de literatura que vénen amb el lector). Després d'una 1 ^a fase es disposa que es prestaran 6 lectors amb un període de préstec igual al dels llibres impresos, i s'està treballant per incloure tant textos literaris com acadèmics.
UNIVERSIDAD DE GRANADA	Curs 09-10	144 Papyre 6.1	http://biblioteca.ugr.es/pages/servicios/portatiles#_do ku_prestamo_de_lectores_de_documentos_electronicos_papyre		Prova pilot inicial a la Facultat de Filosofia i Lletres i a l'Escola d'Enginyeria Informàtica on es va demanar a diversos professors que usessin l'eina, la valoressin i detectessin els possibles errors. Acabada la fase pilot, estan disponibles per a tota la comunitat universitària. Totes les biblioteques (22 punts de servei) compten amb 5 o 6 d'aquests dispositius.
UNIVERSIDAD DE MALAGA	Curs 10-11	25 Papyre 6.1	http://www.uma.es/ficha.php?id=108917	Llibres digitals contractats per la Biblioteca, guies d'ús. Possibilitat de descarregar qualsevol llibre o article dels serveis de publicacions digitals. Targeta SD amb 1.078 llibres clàssics de la literatura	

UNIVERSIDAD DE SALAMANCA	Curs 10-11	50 Papyre 6.1	http://sabus.usal.es/e-libros/doc/Reg_lectores_librosE.pdf	Libres electrònics de continguts científics i didàctics específics en funció de l'especialització de cada biblioteca	
UNIVERSIDAD DE VALLADOLID	Curs 10-11	1 InvesBook 600 1 Papyre 6.1	http://www.uva.es/uva/export/portal/com/bin/contenidos/serviciosAdministrativos/bibliotecaArchivo/Biblioteca_universitaria/Servicios_usuario/Prestampolectoresbook/1291211730743_normativolibros-e.pdf	Gran part dels llibres electrònics subscrits; Llibres que estan lliures de drets d'autor a la xarxa; Llibres digitalitzats del tipus "Google books" i altres biblioteques digitalitzades; Documents dels Dipòsits institucionals i especialitzats; Articles de revistes; Tesi, etc.	L'objectiu és que tant els treballadors de la biblioteca com els usuaris es vagin familiaritzant amb aquestes noves eines de lectura i vegin les prestacions de les pantalles de tinta electrònica. La idea és anar, a poc a poc, incorporant més unitats i avançar en les possibles aplicacions d'aquests nous sistemes de lectura, com incloure bibliografies per assignatures, autors, temàtiques,
UNIVERSIDAD POLITÉCNICA DE MADRID	Curs 10-11	Booq	http://www.upm.es/institucional/UPM/Biblioteca/ServiciosUsuario/Prestamo/articulosrelacionados/3eb40f56482b6210VgnVCM10000009c7648aRCRD	Prop de 1.000 títols de la literatura universal disponibles en els lectors	Aquest projecte està emmarcat en el Pla de Foment de la Lectura de la Biblioteca UPM "Nosólotécnica" que porta a terme la BU juntament amb la Fundació General de la UPM. Per això, els prop de 1.000 títols disponibles en els lectors són clàssics de la literatura universal, si bé els dispositius lectors permeten llegir amb targeta o USB material del propi usuari.
UNIVERSITAT AUTÓNOMA DE BARCELONA	Curs 08-09	1 Hanlin V3 1 iLiad	http://www.uab.cat/servlet/Satellite/biblioteca-universitaria-de-sabadell/lectors-de-llibres-e-1260171814308.html	Editors que ens han venut llibres per als eLectors: O'Reilly , The Pragmatic Bookshelf , Rosenfeld Editors de paquets subscrits per la universitat o consorciadament: SpringerLink eBooks i Lecture Notes in Computer Science MyiLibrary Paquets de revistes que permeten baixar-se el fitxer pdf Llibres gratuïts d'interès per als nostres usuaris. Llibres que venien amb els aparells: Col·leccions d'obres literàries	Responent a la petició d'un alumne, la direcció de l' Escola Universitària d'Informàtica va adquirir dos aparells lectors de llibres electrònics amb l'objectiu de conèixer aquesta nova tecnologia de primera mà, poder-ne avaluar l'interès i aprendre'n els diferents usos potencials i reals.

UNIVERSITAT DE BARCELONA	Curs 10-11	40 Papyre 6.1	http://www.bib.ub.edu/serveis/prestec/prestec-lectors-llibres/	Col·lecció de 83 llibres en castellà i 25 en català de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. El dispositiu permet a l'usuari la descàrrega d'altres llibres digitals del seu interès, bé de les col·leccions subscrietes pel CRAI de la UB, bé de lliure accés a Internet.	Prova pilot a la Biblioteca de Lletres. El conveni subscrit amb Grammata va més enllà de la simple adquisició de dispositius i preveu la participació activa de la UB com a subministrador de continguts. L'acord recull que la UB serà l'encarregada de definir el pla de treball de la digitalització i inclusió dels continguts curriculars en el projecte. L'objectiu és abastar vint facultats en el curt termini encara que a mitjà termini es preveu la digitalització dels continguts de cada facultat.
UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA	Curs 08-09 fase pilot Curs 09-10 operatiu	189 Leqtor 3 iRex 15 iLiad 19 Kindle2	http://biblioteca.uoc.edu/ebooks/cat/index.html	Col·leccions de llibres electrònics de la Biblioteca, continguts en codi obert, clàssics literaris, mòduls didàctics de les assignatures	L'objectiu és que tant el Campus Virtual com els lectors de tinta electrònica esdevinguin un suport a la formació universitària, sense necessitat de carregar llibres ni apunts. Aquest semestre seixanta estudiants ja han substituït els habituals materials impresos que es lliuren al començament de cada curs per un lector de tinta electrònica facilitada per la mateixa universitat. L'experiència es fa en assignatures de tres estudis: el postgrau d'Informàtica, multimèdia i telecomunicacions i les llicenciatures d'Enginyeria Electrònica i Comunicació Audiovisual. Set alumnes de Psicopedagogia ja van participar en un primer grup pilot amb un lector electrònic. Es posa èmfasi en la prestació acadèmica –sense perdre la resta de possibilitats dels dispositius– que ajudi els estudiants en el procés d'aprenentatge i els faciliti el millor seguiment dels estudis
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA	Curs 08-09 fase pilot	Papyre 6.1 iLiad (2nd ed.)	http://biblioteca.upc.edu/BRGF/serveis/ebooks	3 col·leccions de llibres: Edicions UPC: Selecció dels llibres d'Edicions UPC disponibles a Bibliotècnica. O'Reilly: alguns títols d'aquesta editorial especialitzada en informàtica. Leer-e: selecció de novel·la.	Fruit d'un projecte d'innovació docent tant de la biblioteca com d'un grup de professors de la Facultat d'Informàtica de Barcelona. NOTA: En hi ha 3 Terrassa, 2 EUETIB i també en tenen a Bib. Gabriel Ferrater i al Campus Baix Llobregat
UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI	Curs 09-10 fase pilot	15 Papyre 6.1 2 Irex DR 800	http://www.urv.cat/media/upload/arxius/SAU/normes_e_readers.corr.pdf		21 d'abril al 3 maig 2010 es va fer la campanya "e-readers, una nova forma de llegir", amb l'objectiu de donar a conèixer els lectors de llibres digitals a la comunitat universitària i analitzar les expectatives que desperten entre els estudiants aquests nous dispositius de lectura. Els resultats d'aquesta campanya van ser la primera aportació del CRAI de la URV al projecte "ebook i Universitat" promogut per la Fundació Germán Sánchez Ruipérez, en el qual col·laboren 6 universitats de tot l'Estat: UOC, UPC,, Universitat de Salamanca, Universitat Pontifícia de Salamanca, Universitat de Granada i URV

Annex II

Evolució dels darrers cinc anys de la Biblioteca Digital de la UAB

llibres electrònics

any	fons	consultes
2006	5.876	10.900
2007	6.919	45.527
2008	12.916	78.289
2009	15.792	161.942
2010	22.062	254.133

revistes digitals

any	fons	consultes
2006	10.379	1.387.786
2007	12.032	1.202.161
2008	13.675	1.437.118
2009	16.309	1.443.198
2010	17.651	1.377.841

bases de dades

any	nombre	consultes
2006	660	460.082
2007	696	838.992
2008	957	1.132.341
2009	963	1.154.460
2010	986	1.186.376

DDD (Dipòsit Digital de Documents de la UAB)

any	fons	consultes
2006	13.710	136.206
2007	21.866	768.171
2008	30.038	1.246.008
2009	48.389	1.874.401
2010	56.515	2.007.034